

Міністерство освіти і науки України
Менський районний методичний кабінет
Чернігівської області

Здійснення морально-етичного
та громадянського виховання
під час
вивчення творчості
Григорія Сковороди
у 9 класі.
(розробки уроків, матеріали)

Шабел Наталія Андріївна,
вчитель української літератури
та англійської мови
Городищенської ЗОШ
I-II ступенів
Менського району
Чернігівської області

2010 рік.

Тема 1. Григорій Сковорода – найвидатніша постать в історії культури України у XVIII ст.

Мета. Представити дев'ятикласникам життя і творчість Григорія Сковороди як зв'язуючу ланку давньої і нової української літератури, ознайомити з поезією, що є універсальним втіленням ознак українського бароко; простежити багатство системи образів.

Обладнання. Опорні схеми, портрет Г.Сковороди, питання, на які учні повинні знайти і записати відповіді протягом уроку.

Попередня підготовка. Доручити кільком учням заздалегідь підготувати до уроку огляд біографії поета - філософа, визначивши підтеми, та історичну довідку « Україна. XVIII ст. »

Хід уроку.

I. Організація класу.

Учитель оголошує тему і мету уроку, звертає увагу учнів на питання, розміщені на дошці, і пропонує уважно слідкуючи за ходом уроку, знайти і записати відповіді на них.

Питання на дошці:

1. *Де минуло дитинство Григорія Сковороди?*
2. *Де Григорій здобував освіту?*
3. *Чому Сковорода припинив викладацьку діяльність?*
4. *Назвіть ознаки стилю бароко у поетичних творах Г. Сковороди.*
6. *Яка ідея простежується у віршах збірки «Сад божественних пісень»?*

II. Вступне слово вчителя.

«Світ ловив мене та не впіймав.»

Такі слова заповів викарбувати після смерті на його могилі великий філософ-гуманіст, поет, співак, композитор, знавець багатьох мов, педагог Григорій Сковорода.

Того дня він довго спілкувався з друзями, які зібрались, щоб послухати розповіді про життя і мандри, потім пішов у сад і довго ходив стежками. Осінній сад сумно скидав листя, віддавши свої плоди, вичерпавши всі соки життя. Скоро і йому, Григорію, настане час увійти у природу, перетворитися в землю. Господар застав філософа за дивним заняттям: той копав під липою досить глибоку яму. На питання чим він зайнятий Григорій спокійно відповів: «Пора кінчати мандри. І так все волосся злетіло з бідної голови. Пора заспокоїтись.» Увечері він вдягнув чистий

одяг, ліг на лаву, поклавши під голову свиту із загорненими в неї рукописами, і заснув. Більше Григорій Сковорода не прокинувся.

Останні хвилини життя геніального російського письменника Миколи Гоголя жахають трагізмом, болем, навіть містикою: митець передчував свою смерть, чекав і боявся її, хотів відійти спокійно, але йому не давали: клали на голову холодний мокрий рушник, підводили. Коли ,здалось, дихання припинилось, вирішили, що він помер. Але поза покійного після того, як труну відкрили вдруге, свідчить про те, що письменникові довелося помирати двічі – тобто сталося те, чого він боявся: коли зникли ознаки життя – то була тільки клінічна смерть.

Бентежного за життя, поринулого у світ героїв своїх творів – часом моторошно похмурий, бідолашного Гоголя вважали божевільним, тому, порівнявши останні миті життя цих видатних людей, значення творчого надбання яких важко переоцінити, мимоволі задумуємось: велінням якої сили було визначено кожному саме такий кінець?

Перш, ніж розглядати постать Григорія Сковороди як письменника, варто зрозуміти, що це за людина, чому саме він єдиний у ті часи зміг стати настільки видатним, що його мали за велику честь бачити у себе викладачем кращі навчальні заклади Європи, якою потужною внутрішньою енергетикою він володів, що вабив до себе і простих людей, і освічених своїх земляків а також усіх повсюди – де б не мандрував філософ.

Особистість Григорія Сковороди справді вражає безмежністю таланту: філософ, поет, педагог, музикант, композитор, співак, знавець багатьох мов, який дивував енциклопедичними знаннями, володіючи мистецтвом декламатора, мовця-оповідача; а також дивовижною внутрішньою цілісністю характеру: сповідуючи глибоку віру в Бога, любов, єдність людини й природи, призначення і покликання кожної людини в житті, закликаючи пізнавати світ і себе самого в ньому, Сковорода все життя незмінно дотримувався принципів власної філософії, про які писав у своїх працях. Чи не тому Господь дозволив йому передчути кінець і приготуватись до нього, востаннє порозмовлявши зі Всевишнім? Григорій Сковорода жив просто і гарно, і вмирав він так само.

Україна. Історія. XVIII століття.

(історичну довідку можна запропонувати підготувати заздалегідь учневі)

Учень.

XVIII століття. За сприяння уряду Гетьманщини і особистої підтримки Івана Мазепи розвивається заснована ще за часів існування київського братства Києво-Могилянська академія, даючи вищу освіту Європейського рівня, де навчаються студенти навіть з-за кордону, викладання відбувається латинською мовою, але наукову роботу викладачі і студенти ведуть тогочасною українською літературною мовою. Цей навчальний заклад мав вирішальне значення для становлення української науки, культури й літературного процесу, одним з центрів формування філософської думки (Й.Кононович –Горбацький, І Гізель, Й Крюковський, Ф. Прокопович, ЇМ. Колачинський, Г.Кониський, Г Сковорода).

1709 рік. Івана Мазепу після Полтавської битви оголосили зрадником держави за відчайдушну спробу повернути Україні виборену в битвах і втрачену після підписання численних угод з Польщею та Росією незалежність. Києво-Могилянська академія потрапляє під посилений контроль з боку російських можновладців. Згодом останні полки славного війська запорізького, прислужившись Російській імперії, продемонструвавши чудеса героїзму у Кримській війні, стали небажаною силою всередині імперії і таїли в собі небезпеку, змушуючи двір тремтіти при самій лише думці про можливу спробу претендувати на незалежність Української держави. Катерина II віддає наказ про остаточну ліквідацію козацького устою на Запорозжжі і Січ змушена скласти зброю. Жадана свобода України захлинулась у крові великих битв, задихнулась у полум'ї Батурина, її продано за червінці й титули імператриці...

Але стражденна стомлена земля після епідемій, розрухи, століть тривалої боротьби, втративши останні надії на відродження республіки, поволі підіймається зі злиднів, але нові царські укази запроваджують кріпацтво, аби остаточно навіки покінчити навіть з думками українського народу про свобод. Київська академія занепадає, слово «гетьман» не допускається навіть у вживанні. Нема держави, немає волі, немає мови, лише душа народу і Бог... І Бог, який дав Україні його – геніального поета - філософа Сковороду Григорія, у якому втілювався зубожілий але нескорений дух козацького народу – саме на межі двох історичних епох.

III. Грані таланту.

Виступи учнів, котрим заздалегідь було запропоновано підготувати до уроку огляд біографії поета-філософа, повідомивши підтеми:

1. Дитинство Григорія Сковороди. Навчання.
2. Григорій Сковорода і музика.
3. Педагогічна діяльність.
4. Мандрівне життя.

Учень 1.

Григорій Сковорода народився 3 грудня 1722 року у козацькій родині в селі Чорнухи на Полтавщині. Хлопчака від народження допитливим, розумним, уважним, його цікавило все, що бачив навколо, вабили далекі незвідані простори, зачаровували пісні кобзарів. Грицько мав чудовий музичний слух, чистий голос, навчився майстерно грати на сопілці, тому став улюбленим учнем місцевого дяка, який крім грамоти, навчав хлопця грі на скрипці, запросив до церковного хору, готував до майбутнього навчання в академії. Одного ранку року 1738 Сава Сковорода з шістнадцятирічним сином вийшли в поле з плугом, і Григорій за давньою сімейною традицією провів на ниві довгу рівну борозну, перед тим, як рушити в далеку дорогу. Попереду були роки навчання, пізнання, творчості, праці, мандрів... Курс навчання у Києво-Могилянській академії тривав 12 років, але Сковорода вчиться набагато довше, оскільки спочатку його по закінченню гуманітарного класу було

запрошено у Петербург до придворної хорової капели, згодом випала нагода на три роки поїхати у Європу, побувати у різних країнах, вивчаючи мови, звичаї, слухати лекції найвідоміших вчених того часу в університетах, працювати у бібліотеках, читаючи книги мовами оригіналу. Академію Григорій Сковорода закінчив у 1753 році, але ще до того у 1750 році працював викладачем поетики у Переяславському колегіумі. Учителем Григорію Сковороді були і весь навколишній світ, і саме його життя – у мандрах, у пошуку щастя, у жадобі пізнання...

Учень 2.

Виняткові музичні здібності у Григорія Сковороди виявилися ще в ранньому дитинстві, коли хлопчик узяв до рук сопілку, одного разу подаровану мандрівним кобзарем. Природа рідної Полтавщини дарувала натхнення юному музикантові, який крім того володів чистим сильним голосом. Опанувавши за допомогою Чорнухівського дяка нотну грамоту і гру на скрипці, виявивши себе як соліста у церковному хорі, Сковорода уже ніколи не розлучається з музикою, продовжуючи шліфувати свою майстерність під час навчання у академії, перебування при капелі у Петербурзі на запрошення імператриці, де отримав посаду регента, писав музичні твори для хору: духовні концерти, псалми, музику до релігійних обрядів, власних віршів. Його знали як композитора, співака з чудовим басом, музиканта, що грав на скрипці, флейті, цимбалах, бандурі, гуслах, органі. Григорій співав у церковному та академічному хорі, був солістом. Сопілка – в дитинстві під вербами над водою, флейта – у довгих мандрах були улюбленими музичними інструментами Сковороди.

Учень 3.

Григорій Сковорода - педагог – це новатор, ерудит, автор посібників для студентів, зокрема «Думки про поезію і керівництво до оволодіння нею.» Він знав багато мов: давньоєврейську, грецьку, латинську, читав у оригіналі Плутарха, Езопа, Цицерона, Горація, Еразма Роттердамського, глибоко цікавився математикою, географією дивувався енциклопедичними знаннями та відповідністю духовних устремлінь своїм вчинкам і діям: учив як жив, а жив як навчав. «Сад божественних пісень» Григорія Сковороди, написаний ним під час роботи у Переяславському колегіумі, – тридцять поезій, що є зразками всіх існуючих у ті часи поетичних форм і відображають універсальну картину барокового світу – це посібник, що для багатьох студентів зробив навчання простішим, зрозумілішим. Педагогічне кредо Григорія Сковороди – навчати просто, пояснювати доступно, оцінювати працю і розум студентів чесно, справедливо, не зважаючи на походження, статки і чини. Володіючи енциклопедичними знаннями, Сковорода щедро дарував їх своїм учням, будучи також і вихователем, прищеплюючи прагнення до навчання, вивчення навколишнього світу, самопізнання, самовдосконалення. Ці завдання Сковороди як педагога знайшли відображення і у його літературно-філософських творах: віршах, байках, також і у філософських трактатах, діалогах, диспутах. Але через деякий час талановитий педагог змушений був припинити викладацьку діяльність у Переяславському колегіумі через невдоволення єпископа Сребницького, що на той час керував закладом і не сприйняв новаторських методів, прогресивних філософських поглядів та демократичних стосунків

Сковорода зі студентами. Григорій шість років працює приватним учителем сина поміщика Томари у селі Коврай на Переяславщині. Це час, коли Сковорода поєднує читання лекцій із розмовами з простими людьми, роздумами над життєвими цінностями – період формування його філософських поглядів. Григорія Сковороду запрошують викладати основи доброчинності – цикл етика, риторика, грецька мова, синтаксис – у Харківському колегіумі. Не маючи підручника, Сковорода сам створює його, і ці матеріали стали основою його філософської праці. Авторитетний викладач охоче спілкувався зі своїми студентами, які часто питали у нього порад, бували вдома. Молодь любила Григорія Сковороду за розум, щирість, чесність – саме за те, за що його ненавиділи заздрисливі колеги. Зокрема інтриги й доноси учителя риторики Шванського стали однією з причин того, що Сковорода назавжди припиняє викладацьку діяльність і з 1769 року починає своє мандрівне життя.

Учень 4.

Ще однією з причин припинення роботи у Харківському колегіумі стали розбіжності щодо трактування Бога при вивченні катехізису. Григорій Сковорода замолоду замислювався над питанням сенсу людського життя, прагнучи щастя, яке бачив у любові та гармонії, а Біблію вважав символічним світом, справжньою сутністю якого є ідеальні стосунки між людьми, ґрунтовані на любові – любові до Бога, любові до людей. А Бог – це початок і кінець всього сущого, «У Бозі «я» і «ми» тотожні» і завдання людини – «пізнати і зрозуміти Бога, пізнати і зрозуміти дійсну людину». Пізнати себе з метою правильніше визначити своє місце в суспільстві, аби принести якнайбільшу користь – провідна ідея філософії Григорія Сковороди, заради якої він вирушає у мандри і неквапом крокує світом, спинаючись здебільше у селах, іноді у містах, щоб навчати простих людей. Сковорода поважав працю, простих людей, «чистих серцем», вважаючи саме їх «справжнім обличчям землі». Щирість, знання, щедрість душі, талант музиканта, співака, поета, майстерність оповідача швидко рознесли світом славу цієї надзвичайної людини. Григорій, зібравши у гарячу пору жнив селянських дітей, коли батьки напружено працювали, навчав їх читати, писати, знайомив з основами математики, географії, грав на флейті, читав свої байки та притчі. Він любив життя, любив людей, а люди відповідали йому любов'ю – так як він прагнув. Кращі навчальні заклади Європи неодноразово запрошували Григорія Сковороду читати лекції, Харківський губернатор, цінуючи мудрість вченого, пропонував високу посаду чиновника, ченці Києво-Печерської лаври кликали: «нам відомі твої таланти, свята Лавра прийме тебе як мати чадо своє, ти будеш стовпом церкви і окрасою обителі», але філософ-просвітитель, народний учитель, співець – музика йшов туди, де чекали його дружньої бесіди, мудрого слова, доброзичливої поради, влучного жарту, доброго настрою – на сільський ярмарок, до приятелів, а часто – до незнайомих людей, які радо і гостинно вітали народного улюбленця. Павло Тичина писав: «Він свідомо обрав своїм кабінетом цілий світ, при обмірковуванні творів присутні були і небо над головою, журавлі, лелеки, і тополі, озера, ліси і тверда земля під ногами, а головне – люди». Хоч за життя поета-просвітителя його твори не друкувались, байки й притчі швидко поширювались Україною – народ передавав

їх з вуст в уста, а пісні Григорія Сковороди виконувались кобзарями, ставши народними .

« Сковорода був не тільки геніальний мислитель, а й геніальний характер, якого висунув із свого середовища український народ в один із найбільш тяжких періодів його історії». (П.М.Попов)¹

IV. Виклад теми.

Учитель.

Наша мета – сформувати уявлення про Григорія Сковороду як геніального митця-філософа, особливості творів якого полягають у тому, що в ліричних поезіях він – філософ, а у філософських працях – поет. Нащадок козацького роду Григорій Сковорода зростав працьовитим, допитливим, уже в дитинстві майстерно грав на сопілці, мав чудовий голос – за що й мав особливу увагу від першого свого вчителя – сільського дяка-скрипаля, який , помітивши надзвичайну обдарованість хлопчини, розвивав юний талант, допомагав готуватись до вступу в академію. Закінчивши церковнопарафіяльну школу, Гриць покинув рідну хату, щоб здійснити мрію: навчатися у Києво-Могилянській академії. Навчання тривало довго тому, що Григорій спершу виїздить до Петербурга, куди його запросили до придворної капели як талановитого співака, майстра гри на скрипці, флейті, бандурі, цимбалах, сопілці, композитора, автора текстів пісень; згодом на три роки вирушає у Європу. Він відвідує Польщу, Словаччину. Угорщину, слухає лекції видатних вчених, працює у бібліотеках, вивчає мови. Академію Сковорода закінчив у 1753 році, але ще до того у 1750 році почав працювати у Переяславському колегіумі викладачем поезики.

Молодий педагог користувався авторитетом студентів, оскільки пропонував новаторські методи викладання, сам створював посібники: «Думки про поезію та керівництво до оволодіння нею». Дослідники вважають, що «Сад божественних пісень» Григорій Сковорода теж створив як спеціальний посібник з поезики, оскільки у збірнику вміщено 30 поезій, написаних по різному: тут пропонуються зразки найрізноманітнішої побудови твору, де зафіксовано всі існуючі поетичні форми, відомі на той час в українській поезії.

Крім типових ознак **бароко** Сковорода пропонує багато нововведень: перехресне римування, чергування чоловічих і жіночих рим, внутрішнє римування.

«Сад» насичений вражаюче глибокими типовими для бароко образами - символами: саду, гори, каменя, води, серця...

Образ **саду** – ключовий в українській поезії XVII – XVIII ст., який об’єднує цілу систему інших образів: корені – основа, стовбур – опора, крона – міць, пагони, квіти, пташиний щебет – краса, життя, аромат – натхнення...

Система образів **сад – гора** перегукується як з античністю, так і з українською фольклорною лірикою:

«Залиш, о дух мій скоро всі землянії міста,

¹ Попов П. Григорій Сковорода. – К: 1969.

Зійди, мій душе, в гори, де правда живе свята,
Спокій де, тишина царюють з відвічних літ,
Країна де вабна, де неприступний є світ.»

«Горна республіка», вимріяна поетом–філософом є для нього зразком ідеального суспільства, де немає безладу, заздрощів, де панують краса і любов, де – **вічна гармонія**, якої прагне Сковорода.

Вода у античній міфології символізує стихію, хаос, який викликає страх перед невідомою могутністю, але у слов'янській міфології – це також злиття – шлюб, чистота і первозданність:

« Ти сад напій, цей святий сад
Течивом вод благо чесних,
Які з апостольських струмків...»

Поєднання **саду і води**: джерело, струмок, ріка, дощ – це символ життєдайної вологи, що живить усе на землі суще:

«І завжди родить сад квітки,
Завжди плід загина гілки,
І весною все пахтить –
Листя тут не облетить.»

Вода у Біблії – це першоджерело: хаос, що дав всьому початок; вода – це потоп : кінець усьому.

Камінь – прообраз гори у літописах, у Біблії – символ міці, основа, постійність – у Сковороди поєднується з образами саду, води, вогню , що робить довершеною ідею прагнення гармонії, що пронизує всю творчість.

«Даниловий каменю! Із купини і пломеню!
Несічений опадаєш,
Вогнем сіна не спляєш!
Це наш камінь! Це наш племінь!
Веселіться, адже з нами Бог!»

Серце у образній системі «Саду» – це любов. Григорій Сковорода обрав любов основою своєї філософії, своєї поезії, свого життя – це любов до Бога, любов до природи-матері, любов до праці, любов до людей... Лише з любов'ю можливо досягти повної гармонії життя. Кардіоцентризм – одна з ознак української ментальності – відображений не лише у поетичній творчості Григорія Сковороди та його філософських творах, – це провідна риса українського бароко – стилю, запозиченого пізніше Російськими митцями.

Запитати учнів де зустрічали вони вищезгадані образи, знайомлячись з кращими зразками світової літератури, усної народної творчості.

Питання до учнів:

1. *Що таке талант? Геніальність?*
2. *Чи вважаєте ви геніальним Григорія Сковороду? Чому?*
3. *Де Григорій здобував освіту?*
4. *Чому Сковорода припинив викладацьку діяльність?*
5. *Назвіть ознаки стилю бароко у поетичних творах Г. Сковороди.*
6. *Яка ідея простежується у віршах збірки «Сад божественних пісень»?*

Учитель робить висновок, або й доцільно запропонувати учням спробувати зробити це самим.

Учитель.

Отож ми переконалися, що «Сад божественних пісень» – не просто поетична збірка, це впорядкований посібник з поезики, створений Григорієм Сковородою під час викладацької роботи, який містить неперевершені зразки художньої поетичної майстерності. Разом з тим «Сад» – витвір, що відображає мрії і прагнення поета, його уявлення про досконалий світ, яким керує Бог і любов.

V. Підсумок.

У творчості Григорія Сковороди приваблює увага до людини, природи, світу, невпинний пошук шляхів самопізнання, стежки до знань, а також ідея праці, у тому числі «сородної» – спорідненої, відповідної до душі, – яка повинна забезпечити людині її гармонійне співіснування з природою. Наступний урок буде присвячено вираженню філософської концепції Григорія Сковороди у його ліричних та філософських творах, тому з сьогоднішнього уроку ми повинні винести не лише факти із біографії, інформацію про зміст та будову ліричних творів, а й звернути увагу на сприйняття філософом навколишнього світу: природи, людей, а також трактування Біблії, як символічного світу гармонії і любові.

Домашнє завдання.

Біографія Григорія Сковороди за планом:

1. *Дитинство Григорія Сковороди. Навчання.*
2. *Григорій Сковорода і музика.*
3. *Педагогічна діяльність.*
4. *Мандрівне життя.*

Збірка «Сад божественних пісень», «Байки Харківські», притчі.

Тема 2. Філософська концепція Григорія Сковороди.

Мета. Окреслити філософську концепцію Григорія Сковороди, допомогти учням оцінити її значення для сучасності, підкреслити світове значення творчості поета-філософа.

Обладнання. Таблиця – схема.

Хід уроку.

I. Організація класу.

Учитель оголошує тему і мету уроку, пропонує дев'ятикласникам записувати тези – головні моменти розповіді за планом:

- 1. У чому, на думку Г.Сковороди, сенс людського життя?*
- 2. Джерела філософських ідей Сковороди.*
- 3. Види філософських праць.*
- 4. Що таке щастя, на думку Сковороди? Як людина може досягти щастя?*

II. Розповідь учителя.

Я знаю, як кохатъ до згину
Я знаю чорне, біле і рябе,
Я знаю, як Господь створив людину,
Я знаю все й не знаю лиш себе.
Франсуа Війон.

Ці рядки з «Балади прикмет» провісника епохи Відродження геніального французького поета перегукуються з віршем Григорія Сковороди «Всякому городу нрав і права...», головна думка якого – пізнання навколишнього світу і себе самого у ньому. **Пізнати себе, розпізнавати добро і зло в собі саму, щоб визначити свої нахили і здібності, аби знайти для себе ту справу, займаючись якою, можеш принести найбільше користі суспільству і сам матимеш від того задоволення, отже будеш щасливим – це сенс людського життя на думку Григорія Сковороди.** Життя як театральне дійство, тому кожному слід обирати роль, яка відповідає твоїм можливостям, нахилам, здібностям (з листа до Харківського губернатора).

Ще за життя Сковороду називали українським Сократом. Він захоплювався ідеями Античності, Біблією, поділяв просвітительські погляди Шіллера, Руссо, вважаю невичерпною **скарбницю народної мудрості**. Григорій Савович створив десятки філософських праць: **трактатів, діалогів, диспутів, притч, його байки та вірші** теж наповнені глибоким філософським змістом так само як і **приватне листування**.

Філософ вважав, що **людина – творець свого щастя**, і «для цього не треба їздити за моря, колінкувати перед сильними світу сього: щастя завжди всюди з тобою, тільки треба пізнати себе і ти пізнаєш весь світ». Сковорода висуває ідею про дві натури: видиму – тіло, і невидиму – душа: «Не зовнішня наша плоть, а наша душа – головна наша людина. У ній ми перебуваємо. Вона є ми». Пригадаймо, як він трактував Біблію... *(пропонуємо учням)*. «Уся сила десятислів'я вміщається в одному цьому імені любов. (любов до ближнього, до батька і матері, до кожної людини, повага до чужої власності, чужого життя – це основи десяти заповідей Божих – десятислів'я.» Отже, для Григорія Сковороди **Біблія – це зразок ідеального світу**, у якому стосунки між людьми ґрунтовані на любові – любові до Бога, любові до людей, вважав її взірцем для омріяної ним «горної республіки»: «Біблія єсть новий мир і люд Божій; земля живих, страна царства любові... Нет там вражди і роздора, нет в оной республіке ни старости, ни пола, ни разнствія – все там общее. Общество в любви, любовь в Боге, Бог в обществе – вот и кольцо вечности». Бог – це «макрокосм» – початок і кінець всього сущого, «У Бозі «я» і «ми» тотожні» і завдання людини – «пізнати і зрозуміти Бога, пізнати і зрозуміти дійсну людину». Григорій Сковорода переконаний, **що любов – це основа людських стосунків, запорука гармонії і щастя**. Він був відкритою і щирою людиною, говорив: «Любов виникає з любові. Коли я хочу, щоб мене любили, я сам першим люблю».

«Бог і щастя – недалеко воно. Близько воно. У серці і душі твоїй.» **Щастя**, на думку Григорія Сковороди, **досягається завдяки моральному самовдосконаленню, душевному спокою і незалежності від пристрастей і спокус навколишнього світу**: «Будь тільки малим задоволений, не жадай непотрібного і зайвого...» Способом досягти щастя Григорій Сковорода бачив також і життя людини у злагоді з природою. Природа – це саме серце людини: «свій смисл усяка голова трима, а серце всяке – свою любов». Природа – неперевершений митець, не слід втручатися в її творчість, аби не зашкодити: «Не заважай їй, а коли можеш, відвертай перешкоди й ніби дорогу їй звільняй,.. сама вона чисто і вдало завершить».

Сковорода вважав, що людина повинна прагнути пізнати себе і весь світ, себе пізнаючи, а для цього потрібно не марнувати своє життя, а працювати; причому, слід розвивати вроджені нахили і здібності, намагатись здобувати знання, необхідні для пізнання і застосування їх з метою якнайкращого виконання власного призначення у житті.

III. Байки. Бесіда.

Запропонувати учням:

- 1). визначити, що мається на увазі, коли слово байка вживається у розмовній мові;**
- 2). пригадати жанрове визначення байки, навести приклади.**

Учитель.

Байки Григорія Сковороди – це глибокі за змістом зразки жанру, написані чистою мовою, зрозумілою народу ... З листа Сковороди: «Не мої це думки і не я їх

вигадав: істина є безначальна»² (доречно процитувати інші потрібні уривки листа, вміщеного як передмова у збірнику)

На цьому етапі уроку учням пропонується:

- 1). виступити з коментарем і аналізом байок, притч;***
- 2). підкреслити цитатами філософські ідеї, висвітлені в них;***
- 3). дослідити джерела походження ідей, сюжетів (Античність, Біблія, фольклор).***

Висновок на етапі уроку.

Учитель.

Сковорода жив так, як писав у своїх філософських працях: чесно і скромно. Уставав удосвіта, ходив босоніж по росі, влітку спав просто неба, взимку ночував у приятелів чи й у незнайомих людей, які радо були готові прихистити дорогого гостя. Їв один раз на день – після заходу сонця, бо вважав, що вдень потрібно спішити зробити багато важливіших справ. «Будь тільки малим задоволений, не жадай непотрібного і зайвого. Не за потрібним, а за зайвим за море пливуть. Від непотрібного і зайвого – всіляка трудність, всіляка погибель. Адже все, що потрібне – дешеве, а що зайве – дороге. Чому дороге й важке? Тому що непотрібне, і навпаки». Людина, на думку Г.Сковороди, не повинна заздрити – це один з найтяжчих гріхів. Заздрість породжує всі інші пристрасті: «Найголовніша з усіх – заздрість, мати інших пристрастей та беззаконь. Вона є головним центром цієї прірви, де душа мучиться». Людина мусить прагнути і внутрішньої гармонії, і гармонії з навколишнім світом, любити, щоб її любили, звертатись до Бога, бо «Премудрість Божа, відбившись у душі нашій, робить нас із диких та бридких монстрів чи виродків людьми...Вона відрізняє нас од звірів милосердям і справедливістю», і, як заклик бути мудрими, звучить нагадування: «...скрізь завжди присутній є суд Божий».(«Хто таку душу має, мир на ньому і милість, і веселість вічна над головою такого істинного християнина».)

Учитель пропонує учням :

- 1). якою, на думку Григорія Сковороди, повинна бути людина?***
- 2). визначити які філософські погляди Григорія Сковороди, співзвучні з проблемами сьогодення?***
- 3). зробити висновок чому ідеї філософа актуальні у наш час.***

² Сковорода Г.С., Котляревський І.П., Вибрані твори. –Х: Прапор, 1985.

Висновок

Отож, головними ідеями філософії Григорія Сковороди є розвиток вроджених нахилів, пошук щастя у собі: у спокої, гармонії душі зі світом у згоді з Богом.

«Этот глубокий гуманизм, котрого первым глашатаем был Сковорода, делается основанием всех лучших сочинений украинской литературы XIX века», – писав І.Франко. Дослідниками і послідовниками Григорія Сковороди стали М. Костомаров, І.Срезневський, Д.Яворницький та інші.

Григорій Сковорода без чинів, маєтків офіційно став ніби духовним кодом української культури на тлі світової, засвідчив, що українська культура ніколи не була провінційною.

IV. Підсумки.

Домашнє завдання:

- 1. Зобразити у вигляді схеми філософську концепцію Г.Сковороди;*
- 2. Відповідати на питання.*

Література.

1. Сковорода Г.С., Котляревський І.П., Вибрані твори. – Х: Прапор, 1985.
2. Попов П. Григорій Сковорода. – К: 1969.
3. Шевчук В. Григорій Сковорода: Роман. – К: 1969.
4. Верба Т. Григорій Сковорода на межі століть: проблема перекладу. УМЛ – 4, 8. 2001.

ГОЛОВНІ ІДЕЇ ФІЛОСОФІЇ:

розвиток вроджених

нахилів ,

пошук щастя у собі:

у спокої, гармонії душі

зі світом у згоді з Богом

Григорій Сковорода

філософ-гуманіст

поет

співак

композитор

знавець багатьох мов

педагог

Хвала ж блаженному Богові, що потрібне зробив неважким, а важке непотрібним.

Царство Боже всередині нас. Щастя в серці, серце в любові, любов же – в законі вічного.

Бог і щастя –недалеко воно. Близько воно. У серці і душі твоїй.

...напиши на серці, що скрізь завжди присутній є суд Божий.

Уся сила десятислів'я вміщається в одному цьому імені – любов. Любов до ближнього, до батька і матері, до кожної людини, повага до чужої власності, чужого життя – це основи десяти заповідей Божих – десятислів'я.

Найголовніша з усіх – заздрість, мати інших пристрастей та беззаконь. Вона є головним центром цієї прірви, де душа мучиться.

Висновок: якою бачить справжню людину Г.Сковорода?

Хто таку душу має, мир на ньому і милість, і веселість вічна над головою такого істинного християнина.

Премудрість Бога, відбившись у душі нашій, робить нас із диких та брудних монстрів чи виродків людьми...Вона відрізняє нас од звірів милосердям і справедливістю